

Прохорова Наталія Анатоліївна

Академічний рисунок як фундамент творчої грамотності для формування творчої особистості

У статті теоретично обґрунтовано навчання академічного рисунка, який становить підґрунтя творчої грамотності студентів у виші. Акцентується його роль у вищій мистецькій освіті. Проаналізовано основні принципи викладання академічного рисунка студентам.

Ключові слова: академічний рисунок, методика, професійна освіта, студент.

Прохорова Н.А.

Академический рисунок как фундамент творческой грамотности для формирования творческой личности

В статье теоретически обосновано обучение академическому рисунку, который составляет основу творческой грамотности студентов в вузе. Акцентируется его роль в высшем художественном образовании. Проанализированы основные принципы преподавания академического рисунка студентам.

Ключевые слова: академический рисунок, методика, профессиональное образование, студент.

Nataliia Prokhorova

Academic drawing as the base of creative literacy for the formation of creative person

The article presents the theoretical bases of the academic drawing as the foundation of creative literacy of students in higher education. The article emphasizes the role of academic drawing in higher arts education. The basic principles of teaching academic drawing to students are analyzed.

Key words: academic drawing, methodology, professional education, student.

Проблема художньої грамотності для формування творчої особистості набуває державного значення. Це зумовлено необхідністю вдосконалення професійної освіти і формування творчої особистості, підвищення рівня розвитку творчої грамотності студентів на заняттях з академічного рисунка, потребами розширення їхніх знань, умінь і навичок у художньо-творчій діяльності, збереження кращих традицій академічної школи рисунка, використання тільки ефективних форм і методів професійної підготовки майбутньої творчої особистості на заняттях з академічного рисунка.

Значною допомогою в розвитку і вдосконаленні теорії, практики та методики викладання рисунка в межах художньо-професійної освіти у формуванні творчої особистості є використання значного досвіду художньої школи реалістичного спрямування в Україні, Росії, Європі. Питаннями ролі академічного рисунка у формуванні художньої грамотності майбутнього художника неодноразово переймалися дослідники [1–6], як теоретики, так і практики, серед яких М. Криволапов, А. Чебикін, О. Ковальчук та ін.

Академічний рисунок є самостійною дисципліною у вищому художньому закладі на всіх рівнях професійно-художнього навчання.

Він є підґрунтям, базою образотворчого процесу в різних видах зображувальної діяльності — чи то графіка, чи живопис, скульптура, декоративно-ужиткове мистецтво, архітектура.

Академічний рисунок — це класичний підхід до навчання образотворчого мистецтва із застосуванням класичних методів і прийомів зображення об'ємного простору на площині, а також поняттям об'ємної форми з використанням лінійно-конструктивного рисунка, світлотіньового, залежно від поставленого завдання. Робота над академічним рисунком ведеться поетапно, з чітким виявленням конструктивної будови форми, обсягу, тональних співвідношень і, що є головним, правильним її завершенням, а саме — вмінням передати загальну цілісність сприйняття образу.

Термін «академізм» (*фр.* academisme) в образотворчому мистецтві означає напрям, створений у художніх академіях XVI–XIX ст. Він сприяв систематизації художньої освіти і закріпленню класичних традицій у вигляді системи канонів та образів, що ідеалізуються, сюжетів, далеких від реальності (з античної міфології, Біблії, історії стародавніх часів), що підкреслювалося умовністю і абстрагованістю моделювання, кольору

та рисунка, театральністю композиції, жестів і постав. Цю важливу роботу почали проводити в художніх академіях як спеціалізованих навчальних закладах. Система навчання потребувала спеціального обладнання: методичних та художніх матеріалів, мольбертів. Така організація роботи була не під силу окремим художникам-педагогам, які працювали в майстернях, тому ефективність академічної системи навчання, наукові та методичні підходи довели правильність напрямів навчання академічного рисунка.

Періодом активного становлення академічної системи навчання рисунка є XVII ст. У цей час створювалися академії, художні школи, де навчання рисунка було на дуже високому рівні. Писались методичні посібники з рисунка, живопису, композиції, перспективи та пластичної анатомії. Головне завдання полягало в тому, щоб допомогти учням засвоїти навчальний матеріал. Так, Джозуа Рейнольде зазначав: «Наше мистецтво не є божественним даром, але воно і не суто механічне ремесло. Його підґрунтя закладене в точних науках» [6].

Починаючи з XVIII ст. і до др. пол. XIX ст. художні академії Франції, Англії, Росії, Німеччини переживають свій «золотий вік». Вони вказують художникам шлях до вершин мистецтва, виховують художній смак, визначають естетичний ідеал. Удосконалюється методика викладання образотворчого мистецтва і перш за все рисунка. Він, як основа основ образотворчого мистецтва, — в центрі уваги всіх академій, йому надається особливе значення як самостійного навчального предмета. Досвідчені педагоги-методисти розробляють і видають в цей період велику кількість різних посібників, керівництв, самовчителів. У 1735 р. І.Д. Прейслер створює «Основательные правила, или краткое руководство к рисовальному художеству», в 1789 р. О. Іванов — «Понятие о совершенном живописце», в 1792 р. П. Чекалевський — «Рассуждение о свободных художествах», у 1808 р. виходить друком «Новейшая рисовальная азбука, гравирование» М. Соколова, в 1811 р. — «Рисовальная школа», Н. Станкевича, а згодом — «Краткое наставление о рисовании и черчении», в 1833 р. В. Лангер видає «Способ рисования с природы с первого урока, основанный на правилах геометрии и перспективы», у 1834 р. А. Сапожников — «Курс рисования», у 1844 р. Г. Гіппіус — «Очерки теории рисования как общего ученого предмета» тощо.

До представників академізму належать Ж.-О.-Д. Енгр, О. Кабанель, Вільям Бугро, Ш. Барг у Франції, Ф. Бруні, О. Іванов, К. Брюллов у Росії.

Неоціненне значення для вирішення проблеми, пов'язаної із завданнями навчання, виховання і розвитку творчої грамотності студентів, мають ідеї та рекомендації художників-практиків

(графіків, живописців, скульпторів), які залишились у записках, листах. Серед художників-педагогів: М. Бернштейн, О. Дейнека, Д. Кардовський, К. Коровін, М. Крамської, М. Кримов, М. Нестеров, П. Павлінов, М. Радлов, М. Реріх, В. Серов, І. Рєпін, О. Соловйов, В. Фаворський, П. Чистяков, Б. Яковлев та ін. Серед українських художників-педагогів варто згадати О. Мурашка, М. Бурачека, А. Маневича, братів Кричевських, Г. Нарбута — саме вони були першим викладацьким складом Української академії мистецтв, що мав на меті відродження національних традицій у новому національному стилі.

Традиції щодо розуміння рисунка в Україні почалися з іконописної майстерні, заснованої в XI ст. у Києво-Печерській лаврі, яка стала найзначнішою. У ній створювали рисунки для мозаїк, мініатюри для літописів, композиції рельєфів тощо. Починаючи з XVI ст., відбувається розмежування іконописної практики та портретного мистецтва. У XVII ст., у часи зміцнення економіки Лівобережжя, зростає архітектурне мистецтво, що дістало назву «українське бароко». Розвивається рисунок портрета, гравюри при Києво-Печерській друкарні. На межі XVIII ст. та др. пол. XIX ст. слід відмітити діяльність А. Лосенка, Д. Левицького, В. Боровиковського, Т. Шевченка [3].

Академічний вишкіл українських митців (Т. Шевченко, Л. Жемчужников, М. Пимоненко, О. Сластїон, І. Сошенко, В. Орловський, А. Лосенко) був пов'язаний з Петербурзькою академією мистецтв, заснованою у XVIII ст.

В Україні мистецька освіта зосереджувалась у приватних художніх школах. Особливу роль у становленні професійної художньої освіти відіграла Київська школа рисунка М. Мурашка, відкрита у 1875 р. Вона виховала знаних живописців, зокрема В. Замирайла, Ф. Красицького, К. Крижицького, С. Світлицького.

18 грудня 1917 р. було засновано Українську академію мистецтв, що стало значною культурною подією. За основу київської школи рисунка було взято вивчення людини, її пластичних і анатомічних особливостей. Серед фундаторів академії були видатні митці Г. Нарбут, Ф. Кричевський, В. Кричевський, М. Бойчук, О. Мурашко.

Після відкриття Академії в Україні розпочалася активна науково-методична й навчально-творча робота. Існували дві тенденції, які претендували на головування у формуванні традиції. Пов'язані вони були з іменами таких професорів, як Ф. Кричевський і М. Бойчук. Для школи Ф. Кричевського зразком слугували традиції Петербурзької академії, яка на той час була провідною у Східній Європі. У майстерні монументального живопису М. Бойчука розвивалися ідеї візантійського мистецтва, релігійної класики Київської Русі й народної творчості. Геніальність Бойчука-педагога виявлялася передусім у тому, що його учні,

опановуючи різні види мистецтва, розвинули й збалансували творчі методи свого вчителя, синтезуючи їх із традиціями народного мистецтва, не втрапивши при цьому власної творчої індивідуальності [3].

Навчальний процес в Українській академії мистецтв, в якому академічний рисунок став основною дисципліною, можна спостерігати з 1920-х років у курсі «формально-технічних дисциплін» — фортех. Фортех був обов'язковим на двох початкових курсах і включав у себе вивчення рисунка, кольору, просторового об'єму. Створення такого факультету передувало новій педагогічній системі в Україні, метою якого була підготовка художника нового типу, який зміг би створювати предметне навколишнє середовище. Такі факультети існували в Німеччині (Баухаус) і московському ВХУТЕМАСі — ВХУТЕІНі. На факультеті фортеху працювали викладачами: Олександр Богомазов, Федір Кричевський, Фотій Красицький, Макс Гельман, Володимир Татлін та ін. Таке особисте ставлення до розгляду конструкції та навколишнього середовища в академічному рисунку було зумовлено слабким рівнем підготовленості абітурієнтів, що вступали до ВНЗ, у важкі 1920-ті роки.

З цього доходимо висновку про те, що існували методики, за якими успішних студентів готували за досить короткий термін.

Сьогодні вирішення проблем, пов'язаних із активізацією творчої діяльності студентів, пошуком нових методів і формуванням роботи при підготовці художників-професіоналів набуває особливого значення в теорії і практиці вищої художньо-педагогічної освіти.

З аналізу практичної діяльності викладання у ВНЗ і наукової роботи в руслі проблеми формування художньо-творчої грамотності студентів на заняттях з рисунка постає необхідність з'ясувати педагогічні основи та умови, які б на практиці давали реально відчутний результат.

Педагогіка як наука розглядає поняття творчої грамотності як здатність до новаторської діяльності, вміння здобувати нові знання, підвищувати рівень освіти (освіченості). Під останнім розуміється якість особистості, яка визначається здатністю розв'язувати завдання пізнавальної, ціннісно-орієнтованої, комунікативної діяльності, спираючись на освоєний соціальний досвід. На сучасному етапі це поняття доповнюється цілою низкою компонентів, у тому числі інформованістю, комп'ютерною та функціональною грамотністю, компетентністю. Усі вони визначаються як підвищені й ускладнені рівні грамотності [5].

Дисципліна «Академічний рисунок» передбачає навчальний процес, коло якого складають допоміжні дисципліни, такі як «Перспектива», «Теорія тіней», «Композиція», «Педагогічний малюнок»,

«Пластична анатомія» і «Графіка». Тому рисунок є як пізнавальним, так і творчим процесом. Тут мається на увазі нерозривна єдність навчально-творчого процесу. Знання рисунка необхідне кожному художнику, в якій галузі мистецтва він би не працював (живопис, графіка, театральна декорація чи сценічний костюм, книжкова ілюстрація, промисловий дизайн, дизайн одягу, архітектура, скульптура, комп'ютерний дизайн тощо). До речі, найкращими рисувальниками визначають скульпторів, тому що в них добре розвинута об'ємна орієнтація. Тому рисунок, окрім своєї важливості, при своїй уявній простоті є найскладнішим предметом навчальної програми.

Під терміном «рисунок» розуміється лінійне зображення — найдревніший спосіб графічної передачі образу. Слово «рисунок» співзвучне зі словами «риса», «риска». З цього виникає логічний висновок, що слово «рисунок» в українській мові — не є русизмом. Воно насамперед асоціюється зі штриховим зображенням (на відміну від живописних малюнків). Ця норма відображена у словнику О. Ізюмова 1926 р., зокрема: «кресляр креслить, а художник пише — рисувальник рисує, а маляр малює», «креслити олівцем — рисувати олівцем» [3].

Щодо поняття «академізм», то сьогодні воно отримало додаткове значення і стало використовуватись для визначення рівня робіт художників, що мали систематичну освіту в галузі візуальних мистецтв і класичні навички створення творів високого технічного рівня. Цей термін часто належить до опису побудови композиції і техніки виконання, а не до сюжету художнього твору.

Специфіка навчального академічного рисунка, як ми розглянули, полягає в поєднанні з творчістю, але тут є великі відмінності. Творча робота ведеться на фундаменті всіх знань, умінь та навичок художника, і тому академічний рисунок і є тим підґрунтям законів, які необхідно вивчати і знати. Розрізняють два види академічного рисунка: конструктивний і світлотіньовий. У першому випадку велике значення приділяється конструкції, виявленню форми через лінійну перспективу, світлотінь у такому рисунку виявляє об'ємно-просторове рішення постановки в цілому. У другому, окрім конструкції, головними є світлотінь та навколишнє середовище.

Першочерговим завданням на заняттях з академічного рисунка має бути дотримання дидактичних принципів свідомості, творчої активності та самостійності. Свідомий підхід до процесу рисування складається з розуміння мети та завдань навчальної роботи, цілеспрямованого сприйняття, осмислення, тобто вивчення природи та її зображення, з творчої переробки отриманих знань і практичного їх втілення. Поміж тим, як свідчить практика, часто студенти механічно, безцільно змальовують зовнішність

натури без спроби пізнання сутності сприйнятого. Причиною цього може бути нерозуміння ними мети завдання, незнання методів роботи, пасивність розумової діяльності, несформованість установки на сприйняття тощо. Тобто ті моменти, які привносять у процес навчання елементи формалізму. Тому основними умовами успішного навчання на заняттях з дисципліни «Рисунок» є процес пізнання, визначення загальної навчальної мети і завдань, що передбачає вивчення конструкції предметів і методик побудови зображення. Слід зазначити, що на одній постановці реально зробити декілька рисунків з визначенням різної мети та завдань.

Безумовно, аналітичні завдання академічного рисунка не виключають будь-яких творчих моментів, але при цьому вони є настільки незначними, що їх можна не згадувати.

Між потребами в технічному вдосконаленні та необхідністю у здобуванні нових знань і творчої грамотності існує прямий зв'язок. Сформована техніка рисунка і творчий досвід дають можливість студентам розв'язувати складніші творчі завдання, а отже, безпосередньо впливають на процес формування творчої діяльності. Викладачам відомо, наскільки важливу роль відіграє ставлення студентів до процесу і результатів навчального пізнання. Тому втягнення студентів у галузь педагогічного управління — одна з умов розвитку їхнього позитивного ставлення до навчального матеріалу, успішного формування професійних знань, умінь і навичок на заняттях, розроблення та послідовної методичної реалізації навчально-творчих завдань із академічного рисунка.

Важливе значення має виразність натурної постановки, розкриття перед студентами краси і сутності зображуваного об'єкта, що є зв'язком форми та змісту. Розглядаючи навчальну

постановку як умову, від якої залежить виявлення творчої грамотності студентів, викладачеві слід постійно приділяти увагу її гармонійній організації в середовищі, якості освітлення її та предметів, що входять до неї. Навчальна постановка повинна відображати завершену тематичну композицію. Тільки в цьому разі вона може мати формуючий і розвиваючий початок творчої навчальної діяльності студентів.

Г. Гіппіус у своїй праці приділяє значну увагу художнім матеріалам: «Как худым пером невозможно хорошо писать, так точно нельзя хорошо рисовать худым карандашом. Следственно, учитель должен заботиться о хорошем материале; никто более его не чувствует в нем нужды, никому другому недостаток в хорошем материале столь не чувствителен, как учителю» [2].

Завдання першочергової важливості в навчальному академічному рисунку — це прагнення озброїти художника необхідними знаннями, навчити основам грамоти образотворчого мистецтва, а також працювати з природою і вміння створювати справжнє реалістичне графічне зображення.

У світлі всього сказаного зрозуміло, що сучасний художник, на відміну від художників минулого, завжди поставлений в ситуацію вибору, результатом якого має бути творчий метод, заснований на традиціях або, навпаки, новаторський у сенсі техніки виконання творчої роботи. Інструментом цього найважливішого вибору для сучасного творця має стати моральне почуття. При чому поняття «моральності» для художника має ґрунтуватися не на вільних душевних інтуїціях, а на базі творчої грамотності. У цьому разі будь-який творчий метод, вибраний художником, не перешкоджатиме створенню справжнього твору мистецтва.

ДЖЕРЕЛА

1. Беда Г. Основы изобразительной грамоты: рисунок, живопись, композиция / Г. Беда. — М. : Просвещение, 1981. — 239 с.
2. Гишпиус Г. Очерки теории рисования как общего учебного предмета / Г. Гишпиус. — СПб., 1844. — С. 120.
3. Громова І. Школа українських монументалістів М. Бойчука / І. Громова // Galerie. — 2011. — № 7 (31). — С. 8–12.
4. Ізюмов О. Російсько-український словник / О. Ізюмов. — К. : Книгоспілка, 1926. — 656 с.
5. Прохорова Н. Формування художньо-творчої активності студентів на заняттях з дисципліни «Рисунок» [Електронний ресурс] / Н. Прохорова // Мат. Всеукр. конф. — Режим доступу : http://elibrary.kubg.edu.ua/645/1/N_Prohorova_YPPZHOO_IM.pdf
6. Ростовцев Н. История методов обучения рисованию: Рус. и сов. школы рисунка : учеб. пособ. для худож.-граф. / Н. Ростовцев. — М. : Просвещение, 1981. — 192 с.